

Українська мова

6 клас НУШ

Тема 7. Словотвір. Орфографія

Урок 48. Звукові зміни при формо- та словотворенні та їх відображення на письмі. Зміни приголосних при творенні слів: іменників із суфіксом -ин-(а) від прикметників на -ський, -цький; іменників із суфіксами -ств-(о), -зтв-(о), -цтв-(о); прикметників із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-
<http://surl.li/rgtxw>

Тема проєкту: Словотвірна подорож “Цікава Україна. Замки”. Словотвір

Ідея проєкту

Акумулювати набуті знання та вміння учнів / учениць із мовної теми через дослідження пам’яток історії, природи й культури. Використовувати фразеологізми у своєму мовленні. Охарактеризувати проблеми, порушені в художніх творах про історичне минуле українського народу.

Ключові поняття: замок, фортеця, споруда, легенда, міф, архітектурна пам’ятка, геолокація.

Задум проєкту

Здійснити уявну або реальну подорож містами України. Зважаючи на такий формат проєкту, пропонуємо розподілити дослідників / дослідниць на дві групи: перша мандруватиме столицею України, друга – Закарпаттям. Задля об’єктивності групи дослідників / дослідниць виконують визначені для кожної з них завдання, а для згуртованості – спільні завдання. Навчальний контент передбачає наскрізність, але містить різні підходи, які охоплюють цікаві факти про Україну, нашу історію, визначні місця, архітектурні та художні пам’ятки, які в різні історичні періоди слугували культурними центрами, оборонними спорудами тощо.

Проєкт переважно орієнтовано на мовно-літературну (у частині української літератури) та природничу, громадянську, мистецьку освітні галузі.

Під час подорожі / екскурсії групи досліджують мовні явища з теми «Звукові зміни при формо- та словотворенні та їх відображення на письмі», а також повторюють написання складних слів, правопис власних назв, активно добирають потрібні словотвірні засоби, дотримуючись основних мовних норм, виявляють і виправляють помилки, допущені в тексті, спираючись на засвоєні мовні норми; унаочнюють та візуалізують почуте повідомлення (самостійно або з допомогою інших осіб), використовуючи різні засоби (малюнки, комікси тощо) для відтворення змісту, структурування інформації; створюють невеликі повідомлення (медіатексти) у захищених цифрових сервісах і соцмережах.

Групи дослідників / дослідниць також паралельно визначають на карті за допомогою гаджетів (мобільний додаток «Карти Google») положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, виокремлюють основні елементи карти та пояснюють їх значення; співвідносять дані карти з іншими джерелами інформації (текст); виконують інтерактивні завдання.

Критерії оцінювання: інформативність, логічність, доказовість, правильність, емоційність.

КИЇВ

ПЕРША ГРУПА дослідників / дослідниць

Завдання:

Поглибити знання про написання великої букви у власних назвах.

Увідповіднити зміст літописних оповідей «Повісті минулих літ» з історичним і культурним контекстом; показати героїко-патріотичний зміст літопису, його сюжети в різних видах мистецтва.

Ключові завдання:

1. Пояснити вживання великої букви у власних назвах.
2. Окреслити історичне минуле в художніх творах.
3. Визначити спосіб творення власних назв, їх значення.
4. Записати (за візуалізацією) назви визначних споруд та встановити їх геолокацію.

Визначаючи історичне минуле, відповідаємо на запитання:

1. Літопис «Повість минулих літ» вважають історичним та/чи художнім твором? Думку обґрунтуйте.
2. Як визначають за роками століття, зокрема 972-го та 1037-го років? Що відображають ці роки?
3. Хто збудував Святу Софію?
4. Чи є замки в Києві? Назвіть їх.
5. Де розташована Замкова гора в Києві? Як її ще називають? Чому? Чи є зв'язок із літописом «Повість минулих літ»?

Візуалізація споруд

Пропонуємо два варіанти:

1. Якщо ви в Києві, то запланувати реальну екскурсію.
2. Якщо ж ви в іншому населеному пункті – увімкнути геолокацію, визначити координати: ваше місцезнаходження, розташування об'єкта, відстань у метрах від Києва. Масштабувати до точки огляду.

Запишіть правильно район, вулицю/проспект, де знаходяться подані визначні пам'ятки історії та архітектури України, та назви споруд.

“Плутанка”

Ключові завдання:

1. Відновити речення, заповнивши пропуски.
2. Розташувати події в логічній послідовності відповідно до тексту.
3. Визначити, про які події йдеться у фрагменті оповіді «Повість минулих літ».

І зібрав _____ багато, і перекладали вони з _____.

У літо 1037-го заклав _____ місто _____, біля того міста _____.

Любив Ярослав _____, читав їх часто _____.

Заклав і церкву _____, митрополичу, потім _____ на Золотих воротах.

ДОВІДКА. Святої Софії, грецького, Ярослав, велике, церкву, і вдень і вночі, на слов'янське письмо, Золоті ворота, книги, скорописців.

Досліджуємо медіа

Чим уславилися ці князі?

Що здивувало тебе в поданих образах?

Опиши та порівняй їхню діяльність.

Завдання груп:

Узагальнити й систематизувати набуті знання з теми “Зміни приголосних при творенні слів: іменників із суфіксом *-ин-(а)* від прикметників на *-ська, -цька*, прикметників із суфіксами *-ськ-, -цьк-, -зьк-*”.

Записати правильно назви замків та визначити їх розташування.

Інтерактивне завдання “Карта”

Увідповідніть іменник із суфіксом *-ин-(а)*

з назвою обласного центру.

Від яких назв не утворюють іменників із суфіксом *-ин-(а)*.

Ключові завдання:

1. виправити помилки в поданому тексті, де потрібно, урахувавши звукові зміни при формо- та словотворенні.
2. визначити, у яких областях розташовані названі архітектурні пам'ятки.
3. Назвати області, про споруди яких не визначено в тексті.

Українська земля багата на різні історичні споруди, зокрема, на замки. Коли вимовляємо слово «замок», то уявляємо витончену споруду на кшталт крихітного палацу «Ластівкине Гніздо».

Кам'янець-Подільська фортеця є складовою частиною Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець», що належить до «7 чудес України».

Мармурова таблиця на брамі Підгорезького замку зацікавлює латиномовним написом: «Вінець ратних трудів — перемога, перемога — триумф, триумф — відпочинок».

Історія руйнувань і перебудов Збаражського замку тривала через постійні війни, зміну власників тощо.

Олезький замок, разом з побратимами Підгорезьким та Золочівським замками, є родзинкою найпопулярнішого туристичного маршруту – Золота підкова...

Меджибізький замок побудований на мисі, утвореному річками Південний Буг та Бужок.

До речі, Острогський замок – єдиний у Східній Європі одновежовий житловий замок, що зберігся до нашого часу.

А от в Аккерманській фортеці збереглися не лише товсті й високі стіни, а й 24 башти.

У давнину ж могутній Свіржський замок здавався неприступним – з трьох сторін його захищали болота, а з четвертої – глибокий рів.

Історико-культурний комплекс “Запорізька Січ” – узагальнений образ козацьких укріплень.

ЗАКАРПАТТЯ

ДРУГА ГРУПА дослідників / дослідниць

Кожен куточок нашої країни зачаровує своєю красою. Кожна місцевість багата на історичні події, на рослинний світ. Кожен замок має власну історію та свої легенди.

Завдання:

Прочитати фрагменти легенди Олександра Гавроша «Легенда Мукачівського замку».

«ТЕКСТ - ТЕСТ»

Було се за давніх часів, коли Мукачівський замок одиноко здіймався над цілою долиною Латориці. Княжив у ньому тоді Федір Корятович, нащадок славних подільських та литовських родів. Був замок нездоланий для ворога: мури у нього камінні, вої — безстрашні, а князь — мудрий.

Одну хибу мала мукачівська твердь — води у ній не було... І задумав князь діло доти нечуване: викопати на горі колодязь. Акурат посеред замкового подвір'я, аби був надійно схований мурами від ворожого ока.

Почали полонені лупати скелю посеред замкового подвір'я. Не один із них знайшов свою смерть від роботи непосильної, бож замкова гора — тверда, мов криця.

Не місяць і не два ся мука тривала. Недарма кажуть, що Мукачево від слова «мука» пішло. Вже й молодша донька князя на ноги зіп'ялася, а посеред замку щодень гупають чекани та кувалди.

Нарешті прокопали турки цілу Замкову гору. Ось-ось має вдарити водиця кринична. Міряє кроками князь подвір'я в нетерплячці. Чекає радісної вістки з глибокого колодязя.

Ключові завдання:

Прочитайте фрагменти легенди й виконайте завдання 1-5 до них.

«Що за мара? — дивується князь. — Невже стільки часу і сил поклали даремно?!».

Минув день. За ним — другий, третій...

«Щось тут не так, — шепочеться замкова челядь по кутках. — Се заклята гора. Її сам нечистий закляв. Не слід було у горі колодязь копати».

— Що?! — здивувався Корятович.

Схопив посудину, надпив. Так і є — підземна водиця, крижана, аж зуби ломить.

— Вітаю тебе, князь, що відтепер маєш замок неприступний! — усміхається дідок. — От тільки коли мені за горою червленого золота прийти?

Насупився князь, як грозова хмара. Наказав перевірити, чи справді в колодязі вода з'явилася.

Як би там не було, все залишилося по-старому: нечистий — без золота, а Замкова гора — без колодязя.

Витягли дружинники дідуру з колодязя. Той обтріпався з пороху і йде просто до князя.

— Ти ачей за золотом? — примружив мукачівський володар око.

— Авжеж! — не звертає уваги на княжеві кпини дідок і простягає глечика.

— Пий, світлий князю, водицю зі своєї криниці!

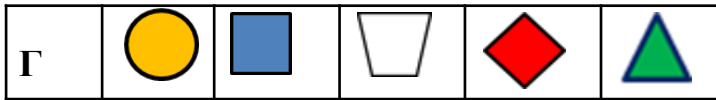
— Що робити? — питає він першого радника. — А як справді ся гора заклята?

— Не рубай з плеча, світлий князю! — шепоче той на вухо своєму повелителю. — Оголоси між чесним народом, що тому, хто добуде воду з колодязя, даси цілу гору червленого золота!

— Гору золота? — недовірливо крутить князь пишного вуса. — За таку красну ціну я сам під землю полізу.

1. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо фрагменти розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А					
Б					
В					

2. Форму кличного відмінка порушено в реченні, позначеному

3. Синонім до слова “хиба” наведено в рядку

А справа

Б риса

В вада

Г ознака

4. Назвіть фразеологізми в поданих фрагментах легенди Мукачівського замку, визначте їх значення.

5. Пригадайте фразеологізми про воду та криницю, поясніть їх значення. Чому так багато фразеологізмів про воду, криницю?

Інтерактивне завдання

“Один із найвідоміших замків Закарпаття – _____”.

Утворіть від власних назв прикметники. Поясніть написання суфіксів *-ськ-*, *-цьк-*, *-зьк-*. Назвіть зображений замок.

Завдання:

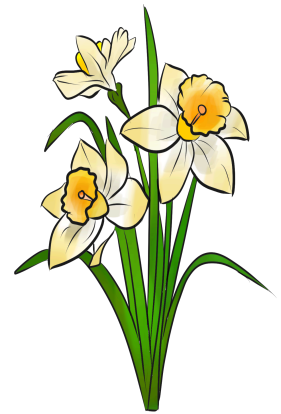
Прочитати текст Олени Волосевич «Долина нарцисів».

Ключові завдання:

1. Узагальнити написання власних назв, складних слів та приголосних при формо- та словотворенні.
2. Співвідносити факти та їх художні інтерпретації в міфах.
3. Візуалізувати два образи: нарцис (рослина) і Нарцис (міфологія), використовуючи скрайбінг.
4. Створити за змістом легенди комікс «Нарцис». Які якості ви вважаєте за необхідне покритикувати?
5. Визначити геолокацію географічного об'єкта за описом у тексті.
6. Дослідити рослинний світ вашої місцевості.

Нарцис вузько_листяний росте в Україні лише на Закарпатті. Долина нарцисів – унікальна природна пам'ятка в урочищі **К/креші** поблизу міста **Х/хуст**. Це єдине місце в **С/східній** Європі, де існують природні зарості цієї біло_сніжної квітки. Схожі, але менші за площею популяції є ще в таких місцях: **А/альпах**, **Р/румунії**, деяких країнах на **Б/балканах**. Науковці вважають, що багато тисячоліть тому, рятуючись від льодовика, квіти переселилися в **Х/хуст(ськ, цьк)у** долину. Про це місце люди переповідають багато легенд. Одна з них є переспівом **Д/давньо_грецького** міфу про **Н/нарциса**.

Друга легенда оповідає про **Т/татар(ськ, зьке)е** лихо_ліття. Коли **О/ординці** напали на Закарпаття та взяли приступом **Х/хотин(ськ, цьк)ий** замок, місцеві жителі припинили опір і піднесли в дарунок переможцям набиті **Н/нарцисовими** квітами подушки як знак покори. Вороги зраділи, але вони, звісно, не знали, що **Н/нарцис** – отруйна квітка, а той, хто засне на такій подушці, ніколи більше не прокинеться. Отже, уранці в **О/ордин(ськ, цьк)ому** таборі мало хто побачив схід **С/сонця**. Нажахані подіями, **Т/татари** втекли зі страшного краю.

Долина в період цвітіння – незабутнє видовище. Цей феномен вартий того, аби хоч раз у житті його побачити.

Тестова вправність.

1. Правильно утворено прикметник у рядку

- А чех – чехський
- Б казах – казахський
- В хорват – хорвацький
- Г тюрки – тюрський

2. Буквосполучення *-ств-* на місці пропуску треба писати в усіх словах, ОКРІМ

- А маляр..о
- Б лицар..о
- В гайдама..о
- Г мислив...о

3. Буквосполучення *-цтв-* на місці пропуску треба писати в усіх словах, ОКРІМ

- А коза..о
- Б боягу..о
- В чума..о
- Г парубо..о

4. Буквосполучення *-ств-* на місці пропуску треба писати в обох словах рядка

- А меценат..о, гайдама..о
- Б студент..о, жіно..о
- В маляр..о, краве..о
- Г люд..о, товари..о

5. Орфографічну помилку допущено в слові рядка

- А Віниччина, Київщина
- Б солдатчина, козаччина
- В Полтавщина, Лемківщина
- Г Слобожанщина, Острожчина

6. Правильно записано слово в рядку

- А Одесщина
- Б Уманьщина
- В Галичина
- Г Хмельничина

Завдання груп:

Створити сенкан “Замки”.

Завдання груп:

Сформувати ланцюжок.

Чи є в інших областях така споруда – Замкова гора?

Замкова гора (Київ) – Замкова гора (Закарпаття) – _____

Підсумкове завдання кожній групі:

Розробити програму туру вихідного дня, назвати цей тур, запропонувати конкретні локації тощо.

Кожна група презентує свою програму.

Час презентації (5 хвилин), форма презентації – буклет, колаж тощо.

Критерії оцінювання: інформативність, логічність, правильність, емоційність.